

KREUTZWALDI PÄEVAD 2007

Eesti Kirjandusmuuseumis toimus 13. ja 14. detsembril 2007 nüüdseks juba poole sajandi vanust traditsiooni jätkates 51. Kreutzwaldi päevade teaduslik konverents. Konverentsi esimesel, kir-

jandusele keskenduval päeval olid seekord teravdatud tähelepanu all mõningad Eesti kultuuriloos väarikat rolli etendanud seltsid ja erinevate loovisikute päevaraamatud.

Avasõnad ütles Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja ning värskelt 100. aastapäeva tähistanud Eesti Kirjanduse Seltsi esimees Toomas Liivamägi, kes kõneles humanitaarteaduste mitmeti tõlgendatavast asendist käibivas teaduspoliitikas.

Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Janika Kronberg tegi kokkuvõtteid kirjandusmuuseumi viie osakonna tegevimestest ja saavutustest 2007. aasta lõikes. Nii Kronberg kui ka Liivamägi rõhutasid Eesti Kirjandusmuuseumi tähtsust rahvusinstituutsioonina, kohalike humanitaarteaduste eest seisva asutusena.

Kersti Taal andis põhjaliku ülevaate Õpetatud Eesti Seltsi ajaloo. ÕES-i kui Eesti vanima teadusseltsi asutamisest möödus 2008. aasta jaanuaris 170 aastat. Rahvusteadusi ja -kultuuri edendav selts avaldas esimeste tegutsemiskümnendite kaalukama saavutusena 1857–1861 Kreutzwaldi „Kalevipoja” koos saksakeelse tõlkega. Ilmus ka maarahvale mõeldud kirjandust ning seltsi liikmete teadustöid levitati Eestist väljaspoolgi. Aastal 1907 loodud Eesti Kirjanduse Seltsist kujunes ÕES-ile esimene tõsisem „konkurent”, seltside eesmärgid oli paljuski sarnased ning ka liikmeskond kattus arvestataval määral. Kahe seltsi ühenduslülilik sai EKS-i ajalootoimkond. ÕES paistis periooditi silma rõhutatult saksameelena ning 1950. aastal seltsi tegevus peatati. Õpetatud Eesti Selts taasasutati 1988.

Marin Laak ja Krista Ojasaar (EKM) vaatlesid 100-aastase Eesti Kirjanduse Seltsi panust kultuuri- ja kirjandusluku. EKS võttis südameasjaks eesti keele arengu ning propageeris süstemaatiliselt emakeele korrektset kasutamist. Seltsi egiidi all tegutses keeleteoimkond, samuti koolikirjanduse, rahvakirjanduse ning pisut hiljem ka maailmakirjanduse tõlkeid ja teaduskirjandust vahendav kirjandustoimkond. EKS-i kirjastus

kuulus 1930. aastatel (Noor-Eesti ja Looduse kõrval) kolme suurema kohaliku kirjastuse hulka: lugejateni jõudis alates seltsi loomisest 1907 kuni 1944, mil seltsi tegevus katkes, kokku 891 raamatut. Omakeelse hariduse ja kultuuri väärtustamine, sealhulgas eesti keele aktsepteerimine akadeemilise teaduskeelena doktoritööde kaitsmisel, on aktuaalne tänagi. M. Laagi ja K. Ojasaare ettekandeid illustreeris EKS-i juubeliks valminud näitus kui omalaadne seltsi ajalugu piltidel, tutvustades seltsiga seotud tähtsamate isikute, instituutsioonide ja kultuuri-sündmuste kaudu EKS-i osalust nii sajanditaguses kui ka nüüdses kirjanduselusel. Rändnäituse materjalidest ilmus EKS-i juubeliaasta lõpus raamat „Sada aastat ajalugu: Eesti Kirjanduse Selts 1907–2007”, autoriteks taas M. Laak ja K. Ojasaar.

Tapio Mäkeläinen meenutas 25 aasta tagust kultuurilist, ühiskondlikku ja poliitilist konteksti, mis tingis Soome estofiilide organisatsiooni – Tuglase Seltsi – nimevaliku. Arusaadavalt piirasid hõimuaktiviste kehtivad poliitilised olud. Eesti kirjandust ja kultuuri soomlastele kättesaadavamaks muutes jätkati aga Friedebert Tuglase omaaegset tegevust Soome-Eesti kultuurivahe-tuse edendamisel ning Soome kirjanduse eesti keelde tõlkimisel. Tuglase Seltsi 25. sünnipäeva puhul ilmus Heikki Rausmaa Soome-Eesti suhteid käsitlev teos „Tuglaksen tuli palaa. Tuglas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historiaa”.

Päeva teise, päevikutele pühendatud osa juhatas sisse Eve Annuk, kes analüüsis oma ettekandes „Kallis päevik ...” päevaraamatute žanrispetsiifilisi piirjooni ning nende muutumist ajas. Päevikupidamist võib vaadelda kui eneseanalüüsi, „oma mina loomist” teksti kaudu. Annuk osutas Philippe Lejeune'i jaotusele, millest lähtudes täidab päevik järgmisi funktsioone: eneseväljen-

dus, isiklikult läbielatu refleksioon, mälu „külmutamine” ning kirjutamisnauding. Päevaraamatu kui žanri juures on oluline selle autentsust ja individuaalsust tähistav artefaktivorm. Iseäranis loovisikute päevikud kipuvad mõnikord, vaatamata autobiograafilise momendi suurele osakaalule, muutuma ilukirjanduslikeks.

Merle Karusoo rääkis 2007. aasta lõpus kahes köites ilmunud Voldemar Panso päevaraamatutest. Nende avaldamisvalmis seadmist mõtestas ta kui rikastavat taaskohtumist oma õpetajaga. Aastal 2007 möödus ühtlasi 30 aastat tema õpetaja Voldemar Panso surmast. Panso päevikud katavad ajavahemikku 1931–1956 ning Karusoo sõnul pole selle perioodi teatrielust teist nii vahetut ja ajastulähedast kajastust. Andrus Kivirähki näidend „Voldemar” (lavastaja M. Karusoo) lähtub samuti vähemalt osaliselt dokumentaalmaterjalidest. Voldemar Panso päevaraamatute eessõnas kirjutab Lea Tormis: „See on ka näitlejapäevik. [...] Kuid puuduvad etteantuse silmaklapid – nii hea kui halva eristamisel.”

Janika Kronberg mõtiskles Ristikivi päevikutele keskendivas ettekandes „Kellele kirjutas Ristikivi?” (samal teemal vt R. Hinrikus, Karl Ristikivi salakirjad. – Looming 2002, nr 10, lk 1533–1547) kirjaniku päevikute võimalikust adreessaadist. Tema päevikutes on oluline koht enese kui kirjaniku jäädvustamisel, neis leidub rohkeid viiteid käsilolevatele teostele. Ristikivi kirjutas päevikuid pisut üle kümne aasta: 1957–1968. Kronberg tõstis esile asjaolu, et Ristikivi luuletustel oli tema enese arvates psühhoteraapiline tähendus. Samalalaadne tähendus võis olla päevikupidamisel, mis võimaldab elustada ilusaid mälestusi: „Täna 25 aastat tagasi olin ma õnnelik.”

Sirje Olesk (EKM) kõneles nüüdseks juba ilmunud Ivar Ivaski päevikutest. „Olla need, kes me oleme” on valik 56

käsitähtsusest, kuhu autor on ka hilisemaid parandusi lisanud, ühtlasi iseloomustab tema päevikuid S. Oleski väitel järjepidev kokkuvõtete tegemine. Ivaski päevikute puhul kehtib E. Annuki esitatud määratlus päevikust kui artefaktist: neis leidub fotosid, postkaarte, tsitaate autori kohta jne. Samuti on neis tähtsal kohal identiteediküsimus, mis võimaldas mitmekeelses keskkonnas paremini tasakaalu leida. Ivaski päevikute isikupärast keelekasutust nimetas S. Olesk oma ettekandes tabavalt „luuletaja eesti keeleks”.

Kreutzwaldi päevade teadusliku konverentsi teise päeva sisustasid tavapäraselt folkloori- ja selle lähialade uurijad. Ettekannetes räägiti identiteedist ning rahvamuusikast. Päeva juhatas sisse J. Kronberg lühikese mõtisklusega Brasiilia eestlastest ning muusikapalaga Argentinast.

Esimesena astus kõnepulti Peeter Tulviste, kes kõneles Eesti erinevatest identiteetidest. Tõdedes, et nagu inimene ei ole mõeldav ilma identiteedita, nii ei ole mõeldav ka väike ega suur riik ilma identiteedita. Eesti probleemina nägi kõneleja lõhet rahvusliku ja riigidentiteedi vahel. Kuna Eesti rahvusriiklus on väga noor, on ka omariikluskogemusi vähe, riigi hoidmine on olnud „võõras mure”. Ärkamisaegsetes tekstides, mis kandsid ja tugevdasid 1920.–1930. aastatel riiklikku identiteeti, oli olulisel kohal omariikluse propaganda. Nõukogude ajal olid küll lubatud rahvuslikku identiteeti toetavad tegevused ja tekstid, kuid riiklikust kokkukuuluvusest ja oma riigist sai rääkida vaid Nõukogude Liidu tasandil. Nii katkes selle ajaga järjepidevus ning kui rahvuslik identiteet on eestlastel tugev, siis riiklik identiteet on jäänud vaeslapse ossa.

Triinu Ojamaa (EKM) ning sotsiaalteadlane, identiteediuurija Aune Valk tutvustasid uuringu „Muusika perspektiivid Eesti avatud identiteedi välja-

kujundamisel” eeltööd. Nimelt küsitleti 2007. aasta suvise noorte laulupeo ajal 30 noort kanadaeestlast. Identiteedi juures on neil olulisel kohal keel, laul/muusika, ühisüritused ning sugulussidemed. Korruga kaht kultuuri kanda on võimalik ja kandja jaoks isegi soodne, sest üks täiendab teist. Seetõttu arvati, et ka venelased võivad teatud olukordades olla eesti identiteedi kandjad.

Mare Kõiva (EKM) jätkas samuti rahvuskaslaste ning kahe kultuuri vahel oleku teemat. Tema ettekandes „Kahe kultuuri vahel: virtuaalne väliseesti kogukond” vaadeldi Austraalias elavate eestlaste loodud Interneti-lehekülgi. Mitmed eesti üksikisikud ja organisatsioonid Austraalias on koostanud oma koduleheküljed (nt Eesti Arhiiv Austraalias). Enamus eestlaste kokku seatust on koondunud leheküljele „Meie uus kodu – Our New Home”. Lehekülgedel kajastub see, mis koostajaid endid huvitab: migratsioon, muutused, kohanemine; lapsepõlve- ja täiskasvanuea kodud jne. Räägitakse sellest, kuidas Austraaliasse tuldi, oma selleaegsetest emotsionaalsetest ja materiaalistest üleelamistest. Elulood on Austraalia eestlaste endi kogutud, need on ingliskeelsed, sest on mõeldud ingliskeelsetele lapselastele.

Samuti jätkas identiteediteemal Kristin Kuutma (TÜ), pöörates tähelepanu identiteedimõiste ümbermõtestamisele. Ta tõi välja, et nii üksikisiku kui ka suuremate rühmade tasandil on identiteet sageli kaksipidine ja valikuline. Ajalooline kuvand identiteedist, mis toetub eri rahvaste keele-territooriumi-pärimuse ühtsusele, muutub üha problemaatilisemaks. Esineja jätkas teoreetilist arutlust identiteedi olemuse üle, tuginedes tänapäevastele kultuurikriitilistele uurijatele (Stuart Hall, Homi Bhabha). Sama tähtis kui see, mis ja kes on rühmas „sees”, on oluline ka see, kes jääb väljapoole, sest identi-

teete luuakse sageli, tuginedes eitusele, sellele, kes me ei ole. Uurijad on nähtust nimetanud enesemääratluse negatsiooniks ja „peegli efektiks”. K. Kuutma toonitas, et identiteet on oma olemuselt mitmekihiline ning selle selge ja ainuvõimalik määratlemine toob kaasa probleeme.

Kreutzwaldi päevade teise päeva pärastlõunane istung oli pühendatud rahvamuusikale, samas olid kõik ettekanded omal moel seotud ka identiteedi-temaatikaga. Urve Lippus (Eesti Muusikaakadeemia) oli oma ettekande pealkirjastanud „*Liedertafel*’i mõistest ja selle kriitikast”. Esineja jõudis teema juurde vajadusest: hakates uurima Riikliku Akadeemilise Meeskoori (RAM-i) repertuaari, selgus, et paljud *Liedertafel*-laulud või ka hiljem samas stiilis kirjutatud eesti laulud on praeguseeni kooride repertuaaris kõrgelt hinnatud. Kasvas ju meeskoorilaul otseselt välja saksa XIX sajandi *Liedertafel*’i traditsioonist. XX sajandi algupoole sai mõiste aga eesti kultuuriloos hinnangulise sisu, olles halva (magusa, sentimentaalse), kunstiväärtuseta ja dilettantliku muusika sünonüümiks. Paljud armastatud ja hinnatud koorilaulud (nt Gustav Ernesaksa laulud „Päike vajuks pärnapuule” ja „Lauliku talveüksindus”) vastavad aga täiesti vana meestelaulutraditsiooni stiilinõuetele. Samas peetakse neid RAM-i esituses kunstiliselt kõrgel tasemel olevaks. U. Lippus pidas vajalikuks muuta suhtumist *liedertafel*’isse. „*Liedertafel* nagu üldse asjaarmastajate kooriliikumine neile kirjutatud lihtsate *a cappella* lauludega on iseendast kindlasti positiivne nähtus, sel muusikal on oma funktsioon ja omad väärtused,” tõdes esineja lõpetuseks.

Aimar Ventsel (EKM) vaatles oma ettekandes *punkrock*-seltskonda Saksaamaal kui paralleelühiskonda, kui subkultuuri. Käsitlus tugines juriidilisele antropoloogiale, uuriti sotsiaalsete

suhete võrgustikku. *Punkrock*-sõpruskonna teeb eriliseks nende muusika ja nende ideoloogia. Ideoloogiliselt vastandatakse end healukultuurile. Ennast võidakse iseloomustada kui perekonda, kus pole kindalt hierarhiat, üksteisega ollakse solidaarne jne. Oluline põhimõte on, et raha jääb perekonda. Omavahelistes sotsiaalsetes suhetes kehtib nn ringkäendus: kui kellelgi on vaja teha ehitustöid, tellib ta tööd kindlasti ehitusmehest sõbralt, lõigates tal omakorda vastutasuks juukseid, kuna teenib leiba juuksurina jne. Vastastikune rühmasisene abi, toetus ja vahetus on igapäevased.

Ingrid Rüütel (EKM) tutvustas noorte esseevõistluse „Kuidas olla eestlane XXI sajandil” tulemusi. Küsitluses vaadeldi noorte suhtumist pärimuskultuuri, eriti rahvamuusikasse. Laialt levinud oli seisukoht: ma ise ei tegele ega huvitu, kuid ometi pean seda vajalikuks. Noored arutlesid pärimuskultuuri olemuse ja rolli üle tänapäeval, esineja luges ette mitmeid vastajate toredalt sõnastatud mõtteid. Noorte seas on oma koha leidnud suguvõsakokkutulekud ning folkloorifestivalid ja teised pärimuskultuuri üritused. I. Rüütel arutles ka selle üle, kuidas pärimuskultuuri noortele lähemale viia, kuidas folklooriõpetust tõhustada ning pärimuskultuuri propageerida. Samas pole rahvalaulu ja -muusika tänapäeva toomiseks kindlat retsepti. Pärimuskultuuri vormide ja kasutussituatsioonide mitmekesisuses nägi ettekandja võit nende kestmiseks.

Tuntud raadiohäääl ja rahvamuusika viljeleja Ants Johanson lõpetas päeva rohkelt diskussiooni tekitanud etteastega. Ettekande aluseks olid 1. detsembril 2007. aastal Vikerraadio saate „Telefonisoovikontsert” automaatvastajale jäetud sõnumid: helistajad tervitavad tuttavaid tähtpäeva puhul ning tellivad raadiost talle sooviloo. Lindile oli loetud ka õnnitlussalme. Helistajaid oli 63: 53 nais-, 9 meeshääält ja üks laps. A. Johanson iseloomustas lähemalt tellitud soovilugusid. Mitte ükski laul ei olnud võõrkeeles, sooviti ainult eesti-keelseid lugusid. Kõige rohkem paluti mängida laulu „Las mööduvad aastad”, populaarsed olid ka „Kaks gerberaõit”, „Kaunimad aastad su elus” jt. Esitajatest meeldisid soovijatele enam Tarmo Pihlap, Virve Köster, Mati Nuude ja Karl Madis. Laulud olid nostalgilised, nad rääkisid maaelust, kodust ja noorusmaast, laia ilma minekust. Ühelt poolt oli see helistajate lapsepõlvemaailm, nostalgia noorusaegade järele, teisalt aga tahtmine luua n-ö teise ajastu Eestimaad, talude ja põldudega, mida näeb üha vähem. Lauludes ei leidunud linnaromantikat. Nii saab ühiselt loodud soovikontserti vaadelda kui kultuurilist teksti, kus avalduvad inimeste kollektiivsed unelmad. Soovikontserdi abil kujundatakse identiteeti, kuid selles väljendub ka helistajate ja kuulajate maailmavaade.

TRIIN PLOOM, ASTRID TUIISK